

Moralne Panike

Detaljni Vodič Kroz Globalne i Hrvatske Fenomene

Autor: Davor Moravek

Sažetak

Ovaj rad pruža sveobuhvatnu analizu sociološkog koncepta moralne panike, od teorijskih temelja koje je postavio Stanley Cohen do njegovih suvremenih manifestacija. Detaljno se istražuju ključni elementi panike – zabrinutost, neprijateljstvo, konsenzus, nesrazmjernost i nestalnost – te uloge aktera poput "narodnih vragova", "moralnih poduzetnika" i medija. Kroz povijesni pregled eminentnih studija slučaja u SAD-u (stripovi, sotonistička panika, heavy metal, gangsta rap, videoigre) i Europi (punk, rave kultura, imigracija), rad ilustrira cikličku prirodu fenomena. Poseban naglasak stavljen je na dva paradigmatiska hrvatska slučaja: paniku oko supkulture darkera i mita o "Crnoj ruži" kasnih 1980-ih te recentnu medijsku paniku o zlouporabi metamfetamina u Makarskoj. U zaključnom dijelu, rad analizira transformaciju moralnih panika u digitalnom dobu, ističući ulogu društvenih mreža i algoritama u njihovom ubrzanju i fragmentaciji, te potvrđuje trajnu relevantnost koncepta za razumijevanje suvremenih društvenih sukoba.

Summary

This paper provides a comprehensive analysis of the sociological concept of a moral panic, from the theoretical foundations laid by Stanley Cohen to its contemporary manifestations. It examines in detail the key elements of panic—concern, hostility, consensus, disproportionality, and volatility—and the roles of actors such as "folk devils," "moral entrepreneurs," and the media. Through a historical overview of prominent case studies in the US (comics, the satanic panic, heavy metal, gangsta rap, video games) and Europe (punk, rave culture, immigration), the paper illustrates the cyclical nature of the phenomenon. Special emphasis is placed on two paradigmatic Croatian cases: the panic surrounding the dark subculture and the myth of the "Black Rose" sect in the late 1980s, and the recent media panic over methamphetamine abuse in Makarska. In conclusion, the paper analyzes the transformation of moral panics in the digital age, highlighting the role of social media and algorithms in their acceleration and fragmentation, and affirms the enduring relevance of the concept for understanding contemporary social conflicts.

Ključne riječi: moralna panika, narodni vragovi, moralni poduzetnici, Stanley Cohen, mediji, sociologija devijantnosti, supkulture, Crna ruža, metamfetamin, digitalno doba.

Sadržaj

Moralne Panike	1
Detaljni Vodič Kroz Globalne i Hrvatske Fenomene.....	1
Uvod: Dijagnosticiranje Kolektivne Tjeskobe.....	1
Poglavlje 1: Teorijski Okviri Moralne Panike	1
1.1. Definiranje Fenomena: Pet Ključnih Karakteristika.....	1
1.2. Akteri u Drami: Moralni Poduzetnici, Narodni Vragovi i Mediji	2
1.3. Procesualni Modeli: Faze i Dinamika Panike.....	3
Poglavlje 2: Geneza Koncepta: Stanley Cohen i Sukob Modsa i Rockera.....	4
2.1. "Folk Devils and Moral Panics": Sociološka Prekretnica	4
2.2. Studija Slučaja: Stvaranje Narodnih Vragova na Britanskim Obalama.....	4
Poglavlje 3: Povijesni Prikaz: Moralne Panike u Sjedinjenim Američkim Državama.....	5
3.1. "Zavođenje Nedužnih": Križarski Rat Protiv Stripova 1950-ih.....	5
3.2. Sotonska Panika 1980-ih: Lov na Vještice u Modernom Dobu	6
3.3. Panike Potaknute Glazbom: Od Heavy Metala do Gangsta Rapa	7
3.4. Strah od Ekрана: Videoigre i Nasilje	7
Poglavlje 4: Europske Perspektive i Hrvatski Slučajevi.....	8
4.1. Britanski Kontekst Nakon Cohena: Od Punka do Rave Kulture	8
4.2. "Drugi" pred Vratima: Moralna Panika i Pitanje Imigracije.....	9
4.3. Slučajevi iz Kontinentalne Europe: Njemačka i Francuska	9
4.4. Studije Slučaja iz Hrvatske.....	10
Poglavlje 5: Krićka Reevaluacija i Razvoj Teorije	11
5.1. Propitivanje Koncepta: Granice i Ogranićenja.....	11
5.2. Alternativni Pristupi i Teorijski Pomaci	12
Poglavlje 6: Moralna Panika u Digitalnom Dobu: Novi Mediji, Stari Strahovi	13
6.1. Ubrzanje i Amplifikacija: Uloga Društvenih Mreža i Viralnosti	13
6.2. Digitalni Narodni Vragovi i Online Lov na Vještice	13
Zaključak: Trajna Relevantnost Koncepta	14
Rječnik Ključnih Pojmova.....	15
Literatura	2

Uvod: Dijagnosticiranje Kolektivne Tjeskobe

Moralna panika predstavlja društvenu situaciju u kojoj se, na temelju izoliranih, preuveličanih ili senzacionalistički protumačenih incidenata, stvara i širi uvjerenje da određena pojava, osoba ili skupina ljudi predstavlja ozbiljnu prijetnju društvu, državi ili temeljima moralnog poretka (Hrvatska enciklopedija, n.d.). Riječ je o pretjeranoj reakciji javnosti, medija i nositelja moći koja često cilja specifične, obično marginalizirane društvene skupine, s posebnim naglaskom na mlade i njihove supkulture (Thompson, 2003). Ova reakcija gotovo uvijek poziva na uvođenje radikalnih i represivnih mjera kako bi se percipirana opasnost otklonila.

Povijesni luk moralnih panika otkriva iznimnu prilagodljivost ovog fenomena. Njegov analitički put započinje s proučavanjem omladinskih supkultura u poslijeratnoj Britaniji, poput arhetipskog slučaja sukoba "modsa i rockera" koji je sociolog Stanley Cohen detaljno analizirao u svom seminalnom djelu *Folk Devils and Moral Panics* (2011., izvorno objavljeno 1972.). Od tada, mete moralnih panika evoluirale su i mijenjale se u skladu s društvenim i tehnološkim promjenama. Uključivale su nove glazbene žanrove, stripove, a kasnije i nove medije poput videoigara (Critcher, 2006; Ferguson, 2008). U suvremenom dobu, fokus se često premješta na imigrante, koji se konstruiraju kao prijetnja nacionalnom identitetu i sigurnosti (Rohloff, 2011; KhosraviNik, 2010), te na apstraktne prijetnje koje se šire digitalnim prostorom, poput dezinformacija ili određenih ideoloških struja.

Cilj ovog preglednog članka je pružiti sveobuhvatnu i iscrpnu analizu koncepta

moralne panike. Članak će detaljno istražiti teorijske temelje fenomena, njegovu genezu i povijesni razvoj kroz eminentne studije slučaja u Sjedinjenim Američkim Državama i Europi, s posebnim naglaskom na dva paradigmatička slučaja iz Hrvatske: paniku oko supkulture darkera i mita o sekti "Crna ruža" kasnih 1980-ih te recentnu medijsku paniku o zlouporabi metamfetamina u Makarskoj. Posebna pažnja bit će posvećena kritičkom vrednovanju koncepta i njegovoj transformaciji i relevantnosti u današnjem, digitalno posredovanom svijetu.

Poglavlje 1: Teorijski Okviri Moralne Panike

1.1. Definiranje Fenomena: Pet Ključnih Karakteristika

Iako je koncept moralne panike popularizirao Stanley Cohen, sociolozi Erich Goode i Nachman Ben-Yehuda (1994) sistematizirali su ga kroz pet ključnih karakteristika ili elemenata koji moraju biti prisutni da bi se određena društvena reakcija mogla klasificirati kao moralna panika. Ovi elementi pružaju analitički okvir za prepoznavanje i proučavanje fenomena.

Prvi i temeljni element je **zabrinutost** (Concern). U društvu se javlja i naglo raste mjerljiva zabrinutost zbog ponašanja određene skupine ili kategorije ljudi. Ta zabrinutost manifestira se u javnom diskursu, kroz medijske komentare, pisma urednicima, javne ankete i političke govore, signalizirajući da značajan dio populacije percipira problem kao ozbiljan (Goode i Ben-Yehuda, 1994).

Drugi element je **neprijateljstvo** (Hostility). Povećana zabrinutost praćena je porastom neprijateljstva prema skupini koja je

identificirana kao izvor prijetnje. Ova skupina postaje "narodni vrag" (folk devil), jasno definirani negativac u društvenoj drami. Stvara se oštra dihotomija između "nas" (moralne većine) i "njih" (devijantne prijetnje), a pripadnici ciljane skupine se dehumaniziraju i stereotipiziraju kao suštinski zli ili opasni (Cohen, 2011; Goode i Ben-Yehuda, 1994).

Treći element je **konsenzus** (Consensus). Mora postojati široko rasprostranjeno, iako ne nužno univerzalno, slaganje da skupina ili ponašanje o kojem je riječ predstavlja stvarnu i ozbiljnu prijetnju društvu. Moralni poduzetnici i mediji aktivno rade na izgradnji ovog konsenzusa, tvrdeći da su temeljne društvene vrijednosti ugrožene. Iako uvijek postoje i disonantni glasovi, za postojanje panike ključno je da narativ o prijetnji postane dominantan u javnoj sferi (Goode i Ben-Yehuda, 1994).

Četvrti, i vjerojatno najvažniji element, jest **nesrazmjernost** (Disproportionality). Reakcija javnosti, medija i vlasti nesrazmjerna je stvarnoj opasnosti koju identificirana skupina predstavlja. Brojke se preuveličavaju, opasnost se dramatizira, a stvarna šteta se predstavlja kao daleko veća nego što objektivne činjenice pokazuju (Thompson, 2003). Ovaj je element ujedno i najsporniji jer postavlja pitanje kako objektivno izmjeriti "stvarnu" opasnost, što je predmet stalne debate, posebice među socijalnim konstrukcionista (Goode i Ben-Yehuda, 1994).

Peti element je **nestalnost** (Volatility). Moralne panike su po prirodi eruptivne i prolazne. Pojavljuju se iznenada, dosežu vrhunac intenziteta i zatim jednako brzo nestaju ili se povlače u pozadinu, često zato što medijska i javna pažnja prijeđu na novu

krizu ili temu. Njihov životni vijek je obično kratak, ali posljedice koje ostavljaju mogu biti dugotrajne (Goode i Ben-Yehuda, 1994; Jenkins, 2009).

1.2. Akteri u Drami: Moralni Poduzetnici, Narodni Vragovi i Mediji

Moralna panika je složena društvena drama s jasno definiranim ulogama. U njenom središtu nalaze se ključni akteri čija interakcija stvara i održava ciklus panike.

Moralni poduzetnici (Moral Entrepreneurs), termin koji je skovao sociolog Howard Becker (1963), jesu pojedinci, skupine ili organizacije koje preuzimaju inicijativu u definiranju određenog ponašanja kao prijetnje društvenom moralu. To mogu biti političari, vjerski vođe, urednici novina, policijski dužnosnici ili aktivističke skupine. Oni su ti koji "postavljaju moralne barikade" (Becker, 1963, str. 145) i vode javnu kampanju protiv percipirane devijantnosti. Njihovi motivi mogu varirati od iskrene zabrinutosti za dobrobit društva do ciničnog korištenja straha za postizanje političkih, financijskih ili statusnih ciljeva. Oni artikuliraju problem, nude dijagnoze i predlažu rješenja, koja su u pravilu represivne prirode (Cohen, 2011; Goode i Ben-Yehuda, 1994).

Narodni vragovi (Folk Devils) su skupina ili kategorija ljudi koja je u procesu moralne panike označena, stereotipizirana i demonizirana kao utjelovljenje zla i prijetnje društvenom poretku (Cohen, 2011). Oni postaju "prikladni neprijatelji" (Christie, 1986) i žrtveni jarci na koje se projiciraju šire društvene tjeskobe, frustracije i strahovi. To mogu biti omladinske supkulture, etničke ili vjerske manjine, korisnici novih tehnologija ili bilo koja druga skupina koja odstupa od dominantnih normi. Stvaranjem narodnog vraga, kompleksni društveni problemi svode

se na jednostavnu priču o borbi dobra i zla.

Mediji djeluju kao ključno pojačalo i prijenosnik panike. Njihova uloga nije pasivno izvještavanje, već aktivno konstruiranje stvarnosti. Stanley Cohen (2011) identificirao je tri ključna procesa kojima mediji doprinose eskalaciji panike:

Preuveličavanje i iskrivljavanje (Exaggeration and Distortion): Mediji koriste senzacionalističke naslove i dramatičan jezik kako bi preuveličali razmjere i ozbiljnost incidenata. Izolirani događaji predstavljaju se kao dio šireg, prijetećeg trenda.

Predviđanje (Prediction): Nakon izvještavanja o početnom incidentu, mediji često predviđaju da će se slični događaji ponoviti i eskalirati, stvarajući atmosferu neizbježne katastrofe ako se ne poduzmu hitne i odlučne mjere.

Simbolizacija (Symbolization): Mediji povezuju neutralne ili bezazlene simbole – poput odjeće (kožne jakne ropera), glazbe (heavy metal rifovi) ili stila života (rave partyji) – s devijantnošću. Ovi simboli postaju stigme koje omogućuju brzo i lako prepoznavanje "narodnog vruga", čime se cijela supkultura ili skupina etiketira kao opasna.

1.3. Procesualni Modeli: Faze i Dinamika Panike

Moralna panika se odvija kroz prepoznatljiv slijed faza, od početnog alarma do konačnog ishoda. Iako model nije uvijek strogo linearan, Kenneth Thompson (2003), oslanjajući se na Cohena, identificira pet tipičnih faza koje opisuju dinamiku procesa:

1. **Definiranje prijetnje:** Proces započinje kada se nešto ili netko – osoba, skupina, epizoda ili stanje – definira kao prijetnja temeljnim društvenim vrijednostima ili interesima. Ta prijetnja se ne odnosi na

profane stvari poput ekonomskih gubitaka, već na ono što se smatra "svetim" u društvenoj strukturi – moral, obitelj, nacija (Cohen, 2011).

2. **Medijska reprezentacija:** Definiranu prijetnju mediji preuzimaju i prikazuju u pojednostavljenoj, stereotipnoj i lako prepoznatljivoj formi. Kroz senzacionalističke priče i slike, mediji konstruiraju narativ koji je lako razumljiv i emocionalno nabijen (Thompson, 2003).
3. **Rast zabrinutosti javnosti:** Kao izravna posljedica medijske kampanje, u javnosti naglo raste zabrinutost, strah i anksioznost. Javno mnijenje se mobilizira protiv identificiranog "narodnog vruga" (Thompson, 2003).
4. **Reakcija vlasti i kreatora javnog mnijenja:** Na valu javne zabrinutosti, reagiraju vlasti i drugi "moralni poduzetnici". Političari drže govore, policija pojačava nadzor, a stručnjaci (psiholozi, kriminolozi) nude svoje dijagnoze i rješenja. Često se predlažu ili donose novi, stroži zakoni i politike (Thompson, 2003).
5. **Povlačenje ili institucionalizacija:** Nakon što dosegne vrhunac, panika se postupno smiruje i povlači. Ponekad jednostavno nestane jer je javnost izgubila interes (Cohen, 2011). Međutim, vrlo često ostavlja trajne posljedice: novi zakoni, nove agencije za društvenu kontrolu, promijenjene policijske prakse ili trajno usađeni stereotipi i predrasude u kolektivnoj svijesti (Becker, 1963; Jenkins, 2009).

Ovaj procesualni model pokazuje da moralna panika nije samo iracionalni ispad masovne histerije. Ona je funkcionalni, iako često destruktivan, sociopolitički proces. Njena pojava nije slučajna; često se javlja u

razdobljima dubokih društvenih promjena, napetosti i sukoba oko kulturnih i moralnih vrijednosti (Thompson, 2003). U takvim nesigurnim vremenima, "moralni poduzetnici" koriste postojeću tjeskobu kako bi promovirali svoj svjetonazor i ojačali mehanizme društvene kontrole (Hall i dr., 1978). Identificiranjem "narodnog vruga", oni preusmjeravaju pažnju s kompleksnih i teško rješivih strukturnih problema, poput ekonomske nejednakosti ili generacijskog jaza, na jednostavnu i demoniziranu metu. Krajnji rezultat, često u obliku represivnih mjera, ne služi samo rješavanju percipirane prijetnje, već i ponovnom uspostavljanju i jačanju dominantnih moralnih i društvenih normi. Stoga se moralna panika može razumjeti kao mehanizam društvene regulacije koji služi za očuvanje postojećeg poretka moći i vrijednosti, sprječavajući ili usporavajući normativne promjene (Goode i Ben-Yehuda, 1994).

Poglavlje 2: Geneza Koncepta: Stanley Cohen i Sukob Modsa i Rockera

2.1. "Folk Devils and Moral Panics": Sociološka Prekretnica

Knjiga Stanleyja Cohena *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers* (2011), predstavlja temeljno djelo koje je uvelo i trajno usidrilo pojam "moralne panike" u leksikon sociologije i srodnih disciplina. Cohenova analiza nije bila samo studija slučaja omladinskih supkultura, već razrada cjelovitog teorijskog okvira za razumijevanje načina na koji društvo reagira na devijantnost. Njegov rad proizašao je iz dva ključna teorijska smjera: interakcionističke sociologije, koja naglašava kako se značenja stvaraju kroz društvenu interakciju, i teorije etiketiranja (Becker, 1963), koja istražuje kako označavanje pojedinaca ili skupina kao "devijantnih" može utjecati na njihov identitet

i ponašanje (Critcher, 2006).

Za Cohena, ključni element u ovom procesu bilo je stvaranje, širenje i društveni odgovor na stereotipe. On je tvrdio da mediji i agenti društvene kontrole ne reagiraju na objektivnu stvarnost devijantnosti, već na stereotipnu sliku koju su sami stvorili. U tom smislu, njegova knjiga je briljantna demonstracija kako dominantna kultura, suočena s novim i neshvatljivim pojavama, pokreće kampanju protiv "narodnih vragova" kako bi potvrdila i reintegrirala vlastite vrijednosti. Djelo je postavilo temelje za desetljeća budućih istraživanja, pružajući model za analizu načina na koji mediji i politička moć definiraju određeno stanje ili skupinu kao prijetnju društvenim interesima (Garland, 2008).

2.2. Studija Slučaja: Stvaranje Narodnih Vragova na Britanskim Obalama

Cohenova teorija empirijski je utemeljena na detaljnoj analizi događaja koji su se odigrali tijekom uskršnjih praznika 1964. godine u britanskim primorskim odmaralištima poput Clactona, Brightona i Margatea (Cohen, 2011). Tamo su se okupljale dvije tada dominantne omladinske supkulture: "modsi", poznati po svojim skuterima, elegantnim odijelima i amfetaminima, i "rockeri", vezani uz motocikle, kožne jakne i rock and roll glazbu. Manji sukobi, tučnjave i vandalizam koji su se dogodili između ovih skupina postali su ono što Cohen naziva "početnom devijacijom" ili "fazom udara".

Ono što je uslijedilo bila je eksplozivna medijska reakcija. Nacionalni tisak je, prema Cohenovoj analizi, iskoristio ove relativno minorne incidente kako bi stvorio priču o nacionalnoj krizi. Medijsko "popisivanje" (inventory) događaja odvijalo se kroz tri procesa:

- **Preuveličavanje i iskrivljavanje:** Novinski naslovi vrištali su o "invaziji", "teroru" i "ratu na plažama". Broj sudionika i razmjeri nasilja bili su drastično preuveličani, a izolirani incidenti predstavljeni su kao organizirana bitka za prevlast (Cohen, 2011).
- **Predviđanje:** Mediji su stvorili atmosferu straha predviđajući da će se nasilje ponoviti na sljedećim praznicima i proširiti po cijeloj zemlji, pozivajući na odlučnu akciju vlasti.
- **Simbolizacija:** Odjeća, frizure, skuteri i motocikli postali su simboli devijantnosti. Biti "mod" ili "rocker" postalo je sinonim za delinkvenciju (Cohen, 2011).

Ova medijska kampanja izazvala je lančanu reakciju. Javnost je postala alarmirana, političari su zahtijevali strože mjere, a policija je pojačala prisutnost i represiju na sljedećim okupljanjima mladih. Cohen je briljantno pokazao kako ova pojačana društvena reakcija nije smanjila devijantnost, već ju je, naprotiv, pojačala u procesu koji se naziva **spiralna amplifikacija devijantnosti**. Mladi su počeli prihvaćati etiketirane identitete "modsa" i "rockera", a sukobi su postali organiziraniji i svjesniji. Medijska slika postala je samoispunjavajuće proročanstvo. Društvena reakcija, potaknuta moralnom panikom, stvorila je i zacementirala upravo one "narodne vragove" kojih se bojala, demonstrirajući tako moć etiketiranja i društvene konstrukcije devijantnosti.

Poglavlje 3: Povijesni Prikaz: Moralne Panike u Sjedinjenim Američkim Državama

Povijest Sjedinjenih Američkih Država u drugoj polovici 20. stoljeća obilježena je nizom intenzivnih moralnih panika. Ove epizode kolektivnog straha često su bile usmjerene na nove oblike popularne kulture i

omladinske supkulture, otkrivajući dublje društvene tjeskobe vezane uz generacijske promjene, rasu i klasu. Analiza ovih slučajeva pokazuje frapantnu sličnost u mehanizmima i narativima, potvrđujući cikličnu prirodu ovog fenomena.

3.1. "Zavođenje Nedužnih": Križarski Rat Protiv Stripova 1950-ih

U poslijeratnoj Americi, obilježenoj Hladnim ratom i strahom od unutarnjih neprijatelja, javila se duboka zabrinutost zbog porasta maloljetničke delinkvencije. U tom kontekstu, stripovi, koji su doživjeli eksploziju popularnosti i razvili nove, eksplicitnije žanrove poput kriminalističkih i horor priča, postali su laka meta (Nyberg, 1998). U središtu ove panike stajao je njemačko-američki psihijatar Fredric Wertham i njegova iznimno utjecajna knjiga *Seduction of the Innocent* (Zavođenje nedužnih), objavljena 1954. godine.

Wertham je u svojoj knjizi argumentirao da su stripovi izravan uzrok delinkvencije, nepismenosti i raznih psihičkih poremećaja kod djece. Tvrdio je da stripovi promoviraju nasilje, uče djecu kako da počinu zločine i normaliziraju brutalnost. Posebno je bio poznat po svojim psihoanalitičkim interpretacijama, tvrdeći da stripovi sadrže skrivene seksualne teme, poput navodne homoseksualne veze između Batmana i Robina, te da promoviraju rasne i etničke stereotipe (Wertham, 1954). Iako su neke od njegovih briga, poput one o rasnim stereotipima, imale temelja, njegova metodologija bila je duboko problematična (Tilley, 2012).

Werthamova knjiga postala je nacionalni bestseller i pokrenula je lavinu. Alarmirani roditelji, učitelji i vjerske skupine organizirali su masovne kampanje za cenzuru, koje su

kulminirale javnim spaljivanjima stripova diljem zemlje (Nyberg, 1998). Wertham je dobio priliku da svoje teze iznese pred Senatskim pododborom za maloljetničku delinkvenciju, gdje je usporedio strip industriju s Hitlerom i dodatno potaknuo javnu hysteriju. Iako formalni zakon o cenzuri nikada nije donesen na saveznoj razini, pritisak je bio toliki da je sama industrija odlučila djelovati. Osnovana je **Comics Code Authority (CCA)**, tijelo za samocenzuru koje je uvelo iznimno strog kodeks. Kodeks je zabranjivao prikazivanje nasilja, horora, kriminala koji prolazi nekažnjeno, kao i bilo kakvih aluzija na seksualne "perverzije". Posljedica je bila gušenje kreativnosti; horor i kriminalistički žanrovi su praktički uništeni, a stripovi su desetljećima bili svedeni na infantilne i bezazlene priče (Nyberg, 1998).

Kasnija akademska istraživanja, posebice analiza Werthamove arhive, otkrila su da je on sustavno manipulirao, preuveličavao i fabricirao dokaze kako bi podržao svoje tvrdnje. Koristio je uzorke djece s već postojećim teškim bihevioralnim problemima, iskrivljavao je njihove izjave i kombinirao svjedočanstva kako bi stvorio lažni dojam uzročno-posljedične veze između čitanja stripova i devijantnog ponašanja (Tilley, 2012). Slučaj Werthama i panike zbog stripova ostaje arhetipski primjer kako pojedinac, "moralni poduzetnik", može iskoristiti postojeće društvene strahove i pseudoznanstveni autoritet da pokrene destruktivnu moralnu paniku s dugotrajnim posljedicama.

3.2. Sotonska Panika 1980-ih: Lov na Vještice u Modernom Dobu

Tijekom 1980-ih, Amerikom se proširila nova, još bizarnija moralna panika – strah od organiziranog sotonističkog ritualnog

zlostavljanja (Satanic Ritual Abuse - SRA). Ova panika bila je potaknuta usponom konzervativnog kršćanskog fundamentalizma, strahom od propadanja tradicionalnih obiteljskih vrijednosti i popularizacijom kontroverznih psihoterapijskih tehnika poput terapije "oporavljenih sjećanja" (recovered-memory therapy) (Jenkins, 2009; Victor, 1993).

Narativ prijetnje bio je zastrašujući: tajni, moćni sotonistički kultovi navodno su otimali, zlostavljali i žrtvovali djecu i žene u bizarnim i nasilnim ritualima. Priče su se širile kroz medije, popularne knjige i talk showove, a poticali su ih neki terapeuti i policijski službenici koji su tvrdili da su otkrili dokaze o postojanju ovih kultova. Panika je kombinirala duboko ukorijenjene strahove od pedofilije, okultnog i teorija zavjere, stvarajući toksičnu mješavinu koja je dovela do stvarnih i tragičnih posljedica (Victor, 1993).

Dva slučaja posebno se ističu kao simboli ove panike. Prvi je slučaj **predškolske ustanove McMartin** u Kaliforniji, gdje su vlasnici i zaposlenici optuženi za sustavno zlostavljanje stotina djece. Slučaj se temeljio na sugestivnim ispitivanjima djece i "oporavljenim sjećanjima" odraslih. Postupak je postao najduži i najskuplji kazneni proces u američkoj povijesti, da bi na kraju završio oslobađajućim presudama za sve optužene jer nikakvi fizički dokazi nisu pronađeni (Victor, 1993). Drugi je tragični slučaj **"West Memphis Three"** u Arkansasu, gdje su trojica tinejdžera, poznatih po slušanju heavy metal glazbe i interesu za okultno, lažno osuđena za brutalno ubojstvo trojice dječaka u navodnom sotonističkom ritualu. Proveli su 18 godina u zatvoru prije nego što su, zahvaljujući novim DNK dokazima i pritisku javnosti, oslobođeni 2011. godine (Leveritt, 2002).

Sotonska panika je na kraju splasnula kada je FBI objavio izvještaj u kojem se navodi da ne postoje dokazi o postojanju raširene mreže sotonističkih kultova (Lanning, 1992). Posljedice su, međutim, bile razorne: uništeni životi i karijere stotina lažno optuženih, golema financijska šteta i dugotrajan osjećaj nepovjerenja prema institucijama poput vrtića i socijalnih službi. Panika je ostala kao mračno upozorenje na opasnosti masovne hysterije potaknute kombinacijom medijskog senzacionalizma, moralnog konzervativizma i nekritičkog prihvatanja pseudoznanstvenih teorija.

3.3. Panike Potaknute Glazbom: Od Heavy Metala do Gangsta Rapa

Glazba je, kao jedan od najvažnijih oblika izražavanja omladinskih supkultura, oduvijek bila česta meta moralnih panika. U SAD-u su se tijekom 1980-ih i 1990-ih razvile dvije velike panike usmjerene na dva različita glazbena žanra: heavy metal i rap.

Heavy metal je tijekom 1980-ih postao "narodni vrug" par excellence. Kritičari, roditeljske udruge i vjerske skupine optuživale su ovaj žanr za promicanje sotonizma, nasilja, samoubojstava i općenito moralne dekadencije među mladima (Walser, 1993). Organizacija *Parents Music Resource Center (PMRC)*, koju su vodile supruge utjecajnih političara, pokrenula je nacionalnu kampanju za cenzuru glazbe. Njihov pritisak rezultirao je čuvenim saslušanjima pred Senatom 1985. i uvođenjem naljepnica "Parental Advisory: Explicit Lyrics" (Roditeljski savjet: Eksplicitni tekstovi) na albume (Walser, 1993). Panika je otišla i korak dalje, u sudnice. U poznatom slučaju iz 1990. godine, britanski bend Judas Priest tužen je zbog navodnih subliminalnih poruka u njihovoj pjesmi koje su dvojicu mladića

potaknule na samoubojstvo. Bend je na kraju oslobođen optužbi, ali slučaj je ilustrirao do koje je mjere strah od heavy metala zahvatio američko društvo.

Kako je utjecaj heavy metala slabio, fokus panike se krajem 1980-ih i tijekom 1990-ih prebacio na **gangsta rap**. Ovaj put, narativ prijetnje bio je drugačiji, ali jednako intenzivan. Mediji i političari, od lokalne do nacionalne razine, povezivali su gangsta rap s glorifikacijom nasilja, kriminala, mizoginije i "kulture oružja" (gun culture) (Rose, 1994). Umjetnici poput N.W.A. (s njihovom kontroverznom pjesmom "Fuck tha Police"), Ice-T-ja ("Cop Killer") i Snoop Dogga postali su simboli navodne prijetnje zakonu i redu. Za razliku od panike oko heavy metala, ova je panika imala snažan i neizbježan rasni podton. Kritike su se često fokusirale na "nasilje crnaca nad crncima" (black-on-black violence), čime su se složeni socioekonomski problemi urbanih afroameričkih zajednica svodili na problem "opasne" glazbe (Rose, 1994). Panika je poslužila kao opravdanje za pojačanu policijsku represiju i doprinijela je moralnoj klimi koja je podržavala stroge zakone o kriminalu donesene tijekom 1990-ih (Rose, 1994).

3.4. Strah od Ekrana: Videoigre i Nasilje

S porastom popularnosti i tehnološkog napretka videoigara, pojavila se nova, suvremena moralna panika usmjerena na ovaj medij. Središnji narativ ove panike je tvrdnja da nasilne videoigre, posebno pucačine iz prvog lica (First-Person Shooters - FPS), izravno uzrokuju agresivno ponašanje i nasilje u stvarnom svijetu, posebice masovne pucnjave u školama (Ferguson, 2008).

Ova panika doživjela je svoj vrhunac nakon **masakra u srednjoj školi Columbine**

1999. godine. U danima nakon tragedije, mediji i političari brzo su otkrili da su dvojica počinitelja bili strastveni igrači videoigre *Doom*. Ta je činjenica postala središnji dio objašnjenja njihovog čina, unatoč postojanju mnogih drugih kompleksnijih faktora. Videoigre su proglašene "simulatorima ubojstva" koji desenzibiliziraju mlade na nasilje i uče ih tehnikama ubijanja (Ferguson, 2008; Sternheimer, 2003). Ovaj narativ ponavljao se s predvidljivom redovitošću nakon gotovo svake sljedeće školske pucnjave, uključujući one na Virginia Techu i u Winnendenu u Njemačkoj.

Panika je potaknula brojne pokušaje zakonske regulacije. Doneseni su deseci zakona na državnim razinama koji su pokušali ograničiti prodaju nasilnih videoigara maloljetnicima. Međutim, ova panika doživjela je značajan pravni poraz 2011. godine. U slučaju ***Brown v. Entertainment Merchants Association***, Vrhovni sud SAD-a presudio je sa 7-2 da su takvi zakoni neustavni i da krše Prvi amandman o slobodi govora. U obrazloženju presude, sud je naveo da istraživanja koja navodno dokazuju uzročnu vezu između igranja nasilnih videoigara i nasilnog ponašanja "nisu uvjerljiva". Unatoč ovoj presudi, panika nije nestala. Transformirala se i proširila na koncept "**ovisnosti o videoigrama**". Mediji često senzacionalistički izvještavaju o ovom problemu, pozivajući se na medicinske priručnike poput DSM-5, ali pritom redovito izostavljaju ključnu informaciju da je "poremećaj igranja na internetu" (Internet Gaming Disorder) klasificiran kao "stanje za daljnje proučavanje", a ne kao formalno utvrđena dijagnoza (American Psychiatric Association, 2013).

Poglavlje 4: Europske Perspektive i Hrvatski Slučajevi

8 -

Iako je koncept moralne panike rođen u Europi, njegove manifestacije na kontinentu pokazuju kako sličnosti, tako i razlike u odnosu na američke primjere. Dok su omladinske supkulture i u Europi bile česta meta, suvremene europske panike sve se više fokusiraju na pitanja imigracije, nacionalnog identiteta i kulturnih ratova, odražavajući specifične političke i društvene napetosti kontinenta.

4.1. Britanski Kontekst Nakon Cohena: Od Punka do Rave Kulture

Nakon seminalne studije o "modsima i rockerima", Velika Britanija je nastavila biti plodno tlo za moralne panike usmjerene na omladinske supkulture, koje su se smjenjivale kao "narodni vragovi" u javnoj svijesti (Cricher, 2006).

Kasnih 1970-ih, **punk pokret**, sa svojim nihilističkim stavom, provokativnom estetikom i otvorenim prezirom prema establišmentu, izazvao je medijsku i političku hysteriju. Bendovi poput Sex Pistolsa bili su zabranjivani na radiju, a pankeri su u tabloidima prikazivani kao anarhična prijetnja samim temeljima društvenog poretka. Tijekom 1980-ih, fokus se djelomično prebacio na **nogometni huliganizam**. Mediji su stvorili stereotipnu sliku nasilnog "huligana" kao novog "narodnog vruga" iz radničke klase, što je dovelo do donošenja strožih zakona o javnom redu i pojačanih policijskih mjera na stadionima i izvan njih (Cricher, 2006).

Krajem 1980-ih i početkom 1990-ih, pojavila se nova meta: **rave scena** i acid house kultura. Panika je bila usmjerena na masovne, često ilegalne, cjelonoćne plesne zabave i njihovu neraskidivu vezu s novom sintetičkom drogom, ecstasyjem (MDMA) (Redhead, 1993). Tabloidi su bili prepuni priča

o opasnostima po zdravlje mladih, smrtnim slučajevima povezanim s drogom i navodnoj moralnoj dekadenciji. Ova panika imala je vrlo konkretne zakonske posljedice. Konzervativna vlada je 1994. godine donijela zloglasni ***Criminal Justice and Public Order Act***, zakon koji je policiji dao široke ovlasti da zabrani i prekine okupljanja na otvorenom koja su uključivala glazbu "karakteriziranu emitiranjem niza repetitivnih ritmova" – definicija skrojena upravo za ciljanje rave zabava (Redhead, 1993).

4.2. "Drugi" pred Vratima: Moralna Panika i Pitanje Imigracije

U posljednjih nekoliko desetljeća, središnji "narodni vrug" u mnogim europskim zemljama postali su imigranti, tražitelji azila i izbjeglice (Rohloff, 2011). Ova moralna panika je kompleksna i višeslojna, a imigranti se konstruiraju kao višestruka prijetnja društvu:

- **Ekonomska prijetnja:** Narativ tvrdi da imigranti opterećuju sustave socijalne skrbi, obrazovanja i zdravstva, da "žive na račun poreznih obveznika" i uzimaju poslove domaćem stanovništvu (Rohloff, 2011).
- **Kulturna prijetnja:** Imigranti se optužuju da "donose strane i nekompatibilne kulture", da se odbijaju integrirati i da prijete tradicionalnom nacionalnom identitetu, vrijednostima i načinu života (KhosraviNik, 2010).
- **Sigurnosna prijetnja:** Najsnažniji okidač panike je povezivanje imigranata s kriminalom, nasiljem i, u post-9/11 svijetu, terorizmom. Izolirani incidenti koje počinju pojedinci migrantskog podrijetla medijski se preuveličavaju i koriste kao dokaz opasnosti cijele populacije (KhosraviNik, 2010; van der Valk, 2014).

Desničarske i populističke političke stranke diljem Europe vješto koriste i potiču ovu paniku kako bi mobilizirale biračko tijelo, skrenule pažnju s drugih društvenih i ekonomskih problema i opravdale svoje tvrde antiimigracijske politike (van der Valk, 2014). Primjer iz Bosne i Hercegovine pokazuje kako su mediji širili lažne vijesti o masovnom kriminalu i navodnoj povezanosti migranata s terorističkim skupinama, što su službene institucije morale opetovano demantirati (European Western Balkans, 2020). Posljedice ovakvih panika su duboke i štetne: porast ksenofobije, rasizma i zločina iz mržnje, pooštavanje imigracijskih zakona, jačanje politika nadzora i erozija društvene kohezije.

4.3. Slučajevi iz Kontinentalne Europe: Njemačka i Francuska

Iako su Velika Britanija i SAD najčešće proučavani, koncept moralne panike primjenjiv je i na druge europske zemlje, gdje poprima specifične oblike.

U **Njemačkoj**, koncept *moralische Panik* koristi se za analizu širih društvenih strahova. Povijesno, postojale su supkulture koje su bile demonizirane, poput "Swingera" i "Edelweiss Pirata" koji su se opirali nacističkom režimu (Rebmann, 1991). U suvremenom kontekstu, panike se javljaju oko poznatih tema kao što su nasilje u školama, upotreba droga i, osobito intenzivno, imigracija (Rohloff, 2011). Zanimljiv primjer dogodio se tijekom pandemije COVID-19, kada su mladi u početku bili etiketirani kao "neodgovorni partijaner" i okrivljeni za širenje virusa, što se pokazalo kao medijsko i političko pojednostavljivanje kompleksne epidemiološke situacije (Schubert i deJong, 2021).

U **Francuskoj**, koncept *panique morale* ima

dugu povijest primjene. Sociolozi ga koriste za analizu povijesnih fenomena poput straha od "opasnih klasa" (*classes dangereuses*) u 19. stoljeću (Chevalier, 1973) ili panike oko pariških bandi "Apaša" početkom 20. stoljeća (Gautier, 2017). U suvremenom francuskom kontekstu, moralna panika se manifestira na dva ključna načina. Prvi je vezan uz prostornu i socijalnu segregaciju. Predgrađa, poznata kao *cités-ghettos*, često se u medijima i političkom diskursu prikazuju kao legla kriminala, bezakonja i islamskog radikalizma, te kao egzistencijalna prijetnja francuskom republikanskom modelu integracije (van der Valk, 2014). Drugi način odnosi se na intenzivne kulturne ratove. Pojam *panique morale* koristi se za opisivanje žestokih javnih debata i medijskih kampanja oko tema kao što su "wokisme", "teorija roda" (*théorie du genre*) i navodni "islamo-gauchisme" (islamsko ljevičarstvo) na sveučilištima, gdje se ove pojave konstruiraju kao prijetnja francuskom identitetu i sekularizmu (Fassin, 2022).

4.4. Studije Slučaja iz Hrvatske

Hrvatsko društvo također je iskusilo niz moralnih panika koje odražavaju specifične društvene napetosti i strahove. Dva slučaja se posebno ističu: panika oko darkera i mita o "Crnoj ruži" te recentna panika vezana uz metamfetamin.

4.4.1. Darkeri i "Crna ruža": Lov na Vještice u Sumrak Socijalizma (kasne 1980-e)

Ovaj slučaj predstavlja paradigmatičan primjer moralne panike u Hrvatskoj, odvijajući se u kontekstu raspadajućeg socijalističkog sustava (Perasović, 2001). Darkerska supkultura, prepoznatljiva po crnoj odjeći, dramatičnoj šminki i sklonosti glazbi poput post-punka i gothic rocka (npr. The

Cure, Joy Division, The Sisters of Mercy), pogrešno je protumačena kao fascinacija smrću i sotonizmom (Perasović, 2001). Njihova estetizacija tuge i melankolije, izraz *Weltschmerza*, shvaćena je kao prijetnja socijalističkom optimizmu.

Panika je eskalirala medijskom kampanjom, a ključni trenutak bio je separat **"DARK - ili omladina u tami"** objavljen u časopisu *Oko* 25. veljače 1988. (Grakalić i dr., 1988). Autori su u tekstu pseudointelektualno povezali darkere s okultizmom i, što je najvažnije, fabricirali podatak o **"petnaestak misterioznih samoubojstava"** među procijenjenih 1000 darkera. Ova izmišljena statistika poslužila je kao "dokaz" i gorivo za širenje legende o tajnoj sotonističkoj sekti **"Crna ruža"**, koja navodno vrbuju mlade i tjera ih na samoubojstvo (Perasović, 2001).

U ovom procesu ključnu ulogu odigrala je **"konflacija devijantnosti"**: mediji su spojili različite, nepovezane elemente u jedinstven, zastrašujući narativ. Povezana je estetika darkera, mit o "Crnoj ruži", stvarni zločini **Aleksandra Millesa** (poznatog kradljivca knjiga i deklariranog sotonista) te javna ekscentričnost **Željka Malnara** (čiji je kafić "Garuda" neutemeljeno proglašen okupljalištem sekte) (Perasović, 2001). Moralni poduzetnici, poput novinara i socijalnog pedagoga **Nebojše Buđanovca**, aktivno su promicali narativ o prijetnji (Buđanovac, 1999). Panika se odvijala u kontekstu duboke krize kasne Jugoslavije i služila je kao mehanizam preusmjeravanja društvene anksioznosti na vidljivu metu, a postoji i nedokazana hipoteza o ulozi Službe državne sigurnosti (UDBA) u poticanju priče radi diskreditacije alternativnih omladinskih pokreta (Perasović, 2001). Posljedice su bile stigmatizacija i napadi na pripadnike supkulture, a sociolog **Benjamin Perasović**

je u svojoj knjizi *Urbana plemena* (2001) dekonstruirao ovu paniku, naglašavajući "kronični nedostatak socioloških istraživanja naspram viška moralnih panika u hrvatskom društvu".

4.4.2. "Carstvo Metha": Medijska Konstrukcija Krize u Makarskoj (2024.-2025.)

Nedavni slučaj iz Makarske (studeni 2024. - ožujak 2025.) predstavlja školski primjer moralne panike s naglašenom disproporcionalnošću. Medijska hajka, predvođena *Jutarnjim listom* i *Slobodnom Dalmacijom*, započela je senzacionalističkim naslovima poput "Hrvatska narko-prijestolnica postala je carstvo metha" i "Meth je 'zombi droga', a Makarska je njeno - carstvo!" (Živković, 2024; Marković, 2025). "Narodni vragovi" precizno su identificirani kao **"tinejdžeri i učenici srednjih škola"** koji dilaju drogu.

Ključni dokaz panike je ogromna **disproporcionalnost** između medijskog narativa i stvarne epidemiološke situacije. Dok su mediji stvarali sliku o "epidemiji", službeni podaci Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (HZJZ) za 2023. godinu pokazuju da je metamfetamin odgovoran za **manje od 3%** svih slučajeva liječenja ovisnosti u Hrvatskoj, dok su opiodi (uglavnom heroin) činili gotovo **80%** (HZJZ, 2024). Podaci Ministarstva unutarnjih poslova (MUP, 2024) i Europskog centra za praćenje droga (EMCDDA, 2024) također potvrđuju da je Hrvatska zemlja niske prevalencije uporabe metamfetamina.

Mediji su djelovali kao primarni **moralni poduzetnici**, a izjave lokalnih aktera poput ravnatelja škole Željka Matića i Nevenke Mardešić iz udruge "Help" korištene su za potkrepljivanje narativa (Živković, 2024).

11 -

Policijska izvješća o zaplijenama stvorila su **povratnu spregu**, gdje je medijski pritisak pojačao policijske aktivnosti, a rezultati tih akcija služili su kao "dokaz" za daljnju medijsku amplifikaciju (MUP, 2025a; MUP, 2025b). Panika se stišala u travnju 2025. zbog prirodne nestalnosti, promjene fokusa medija i narativnog "rješenja" krize kroz policijska uhićenja. Glavne posljedice su stigmatizacija lokalne zajednice i rizik pogrešne alokacije javnih resursa na temelju medijske percepcije umjesto na podacima utemeljenih prioriteta.

Poglavlje 5: Kritička Reevaluacija i Razvoj Teorije

Iako je koncept moralne panike iznimno utjecajan i široko primjenjivan, on nije bez svojih kritičara i ograničenja. Tijekom desetljeća, sociolozi su propitivali njegove temeljne postavke, što je dovelo do razvoja alternativnih pristupa i teorijskih pomaka koji nastoje unaprijediti i nijansirati razumijevanje ovog složenog fenomena.

5.1. Propitivanje Koncepta: Granice i Ograničenja

Kritike koncepta moralne panike usmjerene su na nekoliko ključnih točaka koje izazivaju njegovu teorijsku dosljednost i empirijsku primjenjivost.

Jedna od najznačajnijih kritika odnosi se na **problem nesrazmjernosti**. Kako objektivno utvrditi da je društvena reakcija "nesrazmjerna" stvarnoj prijetnji? Kritičari, osobito oni iz socijalno-konstrukcionističke perspektive, tvrde da je svaka percepcija opasnosti i štete sama po sebi društveno konstruirana. Ne postoji apsolutna, objektivna mjera "stvarne" opasnosti s kojom bi se reakcija mogla usporediti. Stoga, proglašavanje reakcije "nesrazmjernom"

može implicirati da analitičar posjeduje privilegirani, objektivni uvid, što je epistemološki problematično (Goode i Ben-Yehuda, 1994; Thompson, 2003).

Druga važna kritika upozorava na **rizik od prekomjerne i neprecizne upotrebe pojma**. Postoji tendencija da se termin "moralna panika" koristi kao opća etiketa za gotovo svaku javnu kontroverzu ili medijsku kampanju, čime on gubi svoju analitičku oštrinu i specifičnost (Cricher, 2006). Ako svaka zabrinutost postane panika, pojam postaje razvodnjen i beskoristan za razlikovanje specifičnih epizoda intenzivnog, eruptivnog straha od uobičajenih društvenih debata.

Nadalje, neki autori tvrde da teorija ponekad **zanemaruje "racionalnu jezgru" straha**. Inzistiranjem na preuveličavanju i iracionalnosti, model moralne panike može previdjeti da iza zabrinutosti često stoji stvarni, iako možda preuveličani, društveni problem. Sam Stanley Cohen (2011) je naknadno pojasnio da korištenje pojma "panika" ne znači da problem uopće ne postoji ili da je reakcija u potpunosti zasnovana na fantaziji.

Konačno, kritike su upućene i **neodređenosti teorijskih modela** koji objašnjavaju porijeklo panike. Postojanje više konkurentskih modela – elitistički (paniku kreira vladajuća elita), model interesnih grupa (paniku pokreću grupe srednje razine moći) i model širokih masa (panika izvire iz opće populacije) – ukazuje na teorijsku nedosljednost. Različiti slučajevi objašnjavaju se različitim modelima, što otežava stvaranje jedinstvene i koherentne teorije o uzrocima moralnih panika (Goode i Ben-Yehuda, 1994).

5.2. Alternativni pristupi i Teorijski

Pomaci

Kao odgovor na ove kritike, razvili su se alternativni i dorađeni pristupi koji nastoje obogatiti klasični model moralne panike.

Socijalno-konstrukcionistički pristup pomiče fokus s pitanja "stvarne" opasnosti na analizu procesa **"podizanja tvrdnji" (claim-making)** (Best, 1995). Ovaj pristup ne zanima je li prijetnja stvarna, već kako određene skupine ("claim-makers") uspijevaju definirati neko stanje kao društveni problem, kako formuliraju svoje tvrdnje da bi bile uvjerljive i kako se natječu za ograničeni prostor i pažnju u "javnim arenama" poput medija i parlamenta. Uspješni problemi su oni koji uspiju prijeći iz jedne arene u drugu, prikupljajući podršku i legitimitet.

Kontekstualni pristup, koji zagovara Kenneth Thompson (2003), naglašava važnost analize šireg društvenog konteksta. Moralne panike ne nastaju u vakuumu, već su "simptom tenzija i sukoba oko promjena u kulturnoj i moralnoj regulaciji" (str. xii). Stoga je ključno istražiti pozadinske socioekonomske, političke i tehnološke promjene koje stvaraju plodno tlo i anksioznost na kojoj panike bujaju. Ovaj pristup manje se bavi iracionalnošću, a više time kako panike odražavaju stvarne društvene lomove.

Brojni autori ponudili su **specifične kritičke osvrte** koji proširuju analizu. Chas Cricher (2006) problematizira složen i dvosmislen odnos između medija i javnosti, propitujući ideju pasivne publike. William Patry (2009) u knjizi *Moral Panics and the Copyright Wars* analizira kako je medijska industrija koristila retoriku moralne panike (npr. "piratstvo") za promicanje vlastitih ekonomskih interesa i strožih zakona o autorskim pravima. Tana

Dineen (1996), u djelu *Manufacturing Victims*, kritizira kako psihološka industrija može doprinijeti stvaranju narativa o žrtvama koji hrane moralne panike. Ovi pristupi pokazuju da je koncept moralne panike i dalje vitalan, ali zahtijeva stalno preispitivanje i prilagodbu kako bi ostao relevantan analitički alat.

Poglavlje 6: Moralna Panika u Digitalnom Dobu: Novi Mediji, Stari Strahovi

Pojava interneta i društvenih mreža nije ukinula moralne panike; naprotiv, fundamentalno je transformirala njihovu dinamiku, brzinu i doseg. Digitalno doba donijelo je nove mehanizme amplifikacije, stvorilo nove vrste "narodnih vragova" i fragmentiralo javnu sferu, postavljajući nove izazove pred klasični model moralne panike.

6.1. Ubrzanje i Amplifikacija: Uloga Društvenih Mreža i Viralnosti

Klasični model moralne panike oslanjao se na centralizirane masovne medije (tisak, televizija) kao glavne pokretače. Digitalno doba decentraliziralo je komunikaciju, ali je istovremeno stvorilo nove, moćnije akceleratora panike (Cohen, 2011; Jenkins, 2009). Društvene mreže poput Twittera, Facebooka i TikToka omogućuju da se informacije, ali i dezinformacije i emocionalno nabijeni sadržaji, šire eksponencijalnom brzinom.

Nedavna akademska istraživanja identificirala su **viralnost** kao ključni mehanizam u poticanju online moralnih panika. Sama informacija o tome da je nešto postalo viralno (vidljiv broj lajkova, dijeljenja, retvitova) djeluje kao snažan "**socijalni dokaz**" (social proof) da je prijetnja stvarna i važna (Pilditch i dr., 2021). Eksperimentalne studije pokazale su da će ljudi vjerojatnije izraziti moralni bijes i percipirati prijetnju kao veću ako vide da je

objava o njoj viralna, neovisno o samom sadržaju objave (Pilditch i dr., 2022). Društveni mediji, dakle, stvaraju savršenu oluju: kombiniraju stalan priljev potencijalnih prijetnji s moćnim signalom društvene amplifikacije (viralnosti), što kod korisnika izaziva osjećaj opasnosti i potiče ih na izražavanje bijesa kako bi obranili svoju zajednicu.

Ovaj proces dodatno pojačavaju **algoritmi** koji upravljaju sadržajem koji vidimo. Platforme su dizajnirane da maksimiziraju angažman korisnika, a sadržaj koji izaziva snažne emocionalne reakcije, poput bijesa i straha, najučinkovitiji je u tome. Algoritmi stoga mogu stvoriti opasne povratne sprege, gdje se inicijalna iskra panike algoritamski pojačava i širi, hraneći samu sebe i uvlačeći sve više ljudi u vrtlog moralnog bijesa (Zuckerberg, 2021).

6.2. Digitalni Narodni Vragovi i Online Lov na Vještice

Koncept "narodnog vraga" u digitalnom dobu dobiva novu, personaliziranu dimenziju. Dok su klasični narodni vragovi bile čitave supkulture ili društvene skupine, danas to mogu postati i pojedinci koji se nađu na meti online kampanja prokazivanja i sramoćenja. Fenomeni poput "**cancel culture**" (kulture otkazivanja) mogu se analizirati kroz prizmu moralne panike. U tim slučajevima, pojedinac, zbog stvarne ili percipirane transgresije, biva definiran kao prijetnja vrijednostima određene online zajednice. Slijedi brza i masovna osuda, koja često rezultira simboličkim (gubitak posla, javno sramoćenje) ili stvarnim progonom iz javnog prostora (Hall, 2021).

Anonimnost, brzina i globalni doseg interneta omogućuju formiranje "**digitalnih rulja**" koje provode svojevrsni "**online lov na**

vještice" (Franks, 2011). Optužba se širi viralno, često bez provjere činjenica, a meta je izložena masovnom uznemiravanju, prijetnjama i koordiniranim napadima. Obrana je u takvim uvjetima gotovo nemoguća, jer logika panike nadjačava racionalnu raspravu.

Ipak, digitalno doba donosi i paradoks. Iste platforme koje mogu pojačati i ubrzati moralne panike također pružaju prostor za otpor, organiziranje i stvaranje kontra-narativa. Marginalizirane skupine, koje su često bile bespomoćne žrtve panika u eri masovnih medija, sada mogu koristiti društvene mreže da ispričaju svoju stranu priče, mobiliziraju podršku i izgrade zajednice otpora. Primjeri mladih koji na TikToku stvaraju mreže za podršku mentalnom zdravlju ili promoviraju strategije smanjenja štete (harm reduction) pokazuju da digitalni prostor nije samo mjesto panike, već i mjesto osnaživanja i solidarnosti (Zuckerberg, 2021).

Ova nova dinamika dovodi do fundamentalne transformacije jednog od ključnih elemenata klasične teorije – konsenzusa. U pred-digitalno doba, nekoliko moćnih, centraliziranih masovnih medija imalo je sposobnost nametanja nacionalnog konsenzusa o tome što predstavlja prijetnju (Cricher, 2006). Današnji medijski ekosustav je, međutim, izrazito fragmentiran. Živimo u dobu "komora jeke" (echo chambers) i "filtrirajućih mjehurića" (filter bubbles), gdje su ljudi primarno izloženi informacijama koje potvrđuju njihove postojeće stavove (Pariser, 2011). Posljedično, ono što je predmet intenzivne moralne panike unutar jedne ideološke ili online zajednice (npr. strah od "woke ideologije" na desničarskim forumima), u drugoj zajednici može biti predmet ismijavanja ili se uopće ne percipira kao

problem. Umjesto jedne sveobuhvatne, monolitne nacionalne panike, danas sve češće svjedočimo nizu paralelnih, manjih, ali zato ništa manje intenzivnih "plemenskih" panika. One se odvijaju unutar ideološki zatvorenih digitalnih prostora, a njihovi sudionici često nisu ni svjesni da njihov osjećaj krize ne dijeli šira populacija. Stoga se klasični pojam konsenzusa mora redefinirati kako bi obuhvatio ovu novu, fragmentiranu prirodu suvremenih moralnih panika.

Zaključak: Trajna Relevantnost Koncepta

Analiza koncepta moralne panike, od njegovih teorijskih početaka u djelu Stanleyja Cohena do suvremenih manifestacija u digitalnom dobu, nedvojbeno potvrđuje njegovu trajnu analitičku vrijednost. Iako je prošlo više od pedeset godina od njegove formulacije, ovaj sociološki alat i dalje pruža moćan okvir za razumijevanje načina na koji društva identificiraju, demoniziraju i reagiraju na percipirane prijetnje svom moralnom poretku.

Izvještaj je pokazao da moralna panika nije samo iracionalni ispad masovne histerije, već složen sociopolitički proces koji služi kao mehanizam društvene kontrole, osobito u vremenima napetosti i promjena. Identifikacijom "narodnih vragova" – bilo da su to omladinske supkulture, korisnici novih tehnologija, etničke manjine ili pojedinci koji krše norme – društvo preusmjerava kompleksne strukturne tjeskobe na jednostavne i lako prepoznatljive mete. Uloga medija, od tradicionalnih tabloida do suvremenih društvenih mreža, ključna je u amplifikaciji i širenju straha, dok "moralni poduzetnici" vješto koriste javnu zabrinutost za postizanje vlastitih ciljeva, što često rezultira represivnim zakonima i dugotrajnom stigmatizacijom.

Povijesni prikaz slučajeva u Sjedinjenim Državama i Europi, uključujući detaljne analize hrvatskih primjera, otkrio je cikličnu prirodu fenomena: arhetipski strahovi od "kvarenja mladeži" i gubitka kontrole prenose se s generacije na generaciju, projicirajući se na uvijek nove kulturne oblike. Istovremeno, analiza je pokazala kako se dinamika panike transformirala u digitalnom dobu. Viralnost i algoritmi društvenih mreža djeluju kao snažni akceleratori, dok je nekadašnji medijski konsenzus zamijenjen fragmentiranim, "plemenskim" panikama koje se odvijaju unutar ideoloških online enklava.

Unatoč kritikama i potrebi za stalnim teorijskim usavršavanjem, koncept moralne panike ostaje nezaobilazan za analizu suvremenih društvenih sukoba. On nam omogućuje da dekodiramo retoriku kulturnih ratova, razumijemo političku polarizaciju, analiziramo reakcije na globalne krize poput pandemija i migracija, te kritički preispitamo načine na koje definiramo devijantnost i normalnost. U svijetu zasićenom informacijama i stalnim moralnim alarmima, sposobnost prepoznavanja mehanizama moralne panike nije samo akademska vježba, već i ključna vještina za informirano i kritičko građanstvo. Šire društvene posljedice, poput stigmatizacije zajednica i pogrešne alokacije javnih resursa, upozoravaju na stvarnu cijenu koju društvo plaća kada podleže medijski konstruiranom strahu.

Rječnik Ključnih Pojmova

Moralna panika (Moral Panic): Društvena situacija u kojoj se određena pojava, osoba ili skupina definira kao prijetnja društvenim vrijednostima, a reakcija na tu prijetnju je preuveličana i nesrazmjerna stvarnoj opasnosti. Koncept je razvio Stanley Cohen.

Narodni vragovi (Folk Devils): Pojedinci ili skupine koje su u procesu moralne panike demonizirane, stereotipizirane i označene kao utjelovljenje zla i izvor društvene prijetnje. Često su to marginalizirane skupine.

Moralni poduzetnici (Moral Entrepreneurs): Pojedinci, skupine ili institucije (npr. političari, mediji, vjerske organizacije) koje aktivno rade na stvaranju i promicanju narativa o društvenoj prijetnji i pozivaju na akciju.

Disproporcionalnost

(Disproportionality): Ključni element moralne panike koji opisuje nesrazmjer između medijski konstruirane percepcije prijetnje i stvarne, objektivne opasnosti koju ta prijetnja predstavlja.

Amplifikacija devijantnosti

(Amplification of Deviance): Proces, često potaknut medijskim izvještavanjem i reakcijom agenata društvene kontrole, u kojem se percipirana devijantnost ne smanjuje, već pojačava, ponekad čak i navodeći "narodne vragove" da prihvate etiketirani identitet.

Preuveličavanje i iskrivljavanje

(Exaggeration and Distortion): Medijska tehnika kojom se događaji prikazuju dramatičnijima nego što jesu, koristeći senzacionalistički jezik, selektivne informacije i napuhane brojke.

Predviđanje (Prediction): Medijska praksa predviđanja ponavljanja i eskalacije percipirane prijetnje, stvarajući osjećaj neizbježne katastrofe i hitnosti djelovanja.

Simbolizacija (Symbolization): Proces kojim se neutralni ili bezazleni simboli (odjeća, glazba, lokacije) povezuju s devijantnošću i dobivaju negativno značenje, postajući stigma za cijelu skupinu.

Nestalnost (Volatility): Karakteristika moralnih panika koja opisuje njihovu eruptivnu i kratkotrajnu prirodu; brzo se

pojavljaju, dosežu vrhunac i jednako brzo nestaju iz fokusa javnosti.

Povratna sprega (Feedback Loop):

Mehanizam u moralnoj panici gdje medijski pritisak generira pojačanu akciju agenata društvene kontrole, čiji rezultati (npr. uhićenja) mediji zatim koriste kao "dokaz" za validaciju i pojačavanje svog početnog narativa, stvarajući ciklus eskalacije.

Kultura otkazivanja (Cancel Culture):

Fenomen u digitalnom dobu gdje pojedinci, zbog stvarne ili percipirane transgresije, bivaju masovno osuđeni i "isključeni" iz javnog prostora, što se može analizirati kao oblik digitalne moralne panike.

Weltschmerz: Njemački pojam koji opisuje stanje melankolije, egzistencijalne tjeskobe,

romantičarskog pesimizma i spoznaje o besmislenosti i patnji kao inherentnim dijelovima ljudskog postojanja; povezan sa svjetonazorom darkerske supkulture.

Comics Code Authority (CCA):

Samocenzorsko tijelo uspostavljeno u američkoj industriji stripa 1950-ih kao odgovor na moralnu paniku potaknutu radom Fredrica Werthama, koje je nametnulo stroga pravila sadržaja.

Konflacija devijantnosti (Conflation of Deviance):

Proces u kojem se različite, često nepovezane, percipirane prijetnje ili oblici devijantnosti spajaju u jedan, kompleksniji i strašniji narativ, čineći "narodnog vraga" sveobuhvatnijim.

Zahvale: Ovaj tekst generiran je i strukturiran uz pomoć alata za obradu jezika i sintezu informacija, Google Gemini i NotebookLM. Njihova sposobnost organiziranja i sažimanja složenih podataka bila je ključna u izradi ovog preglednog rada.

Literatura

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5. izd.). American Psychiatric Publishing.

Becker, H. S. (1963). *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. The Free Press.

Best, J. (ur.). (1995). *Images of issues: Typifying contemporary social problems*. Aldine de Gruyter.

Brown v. Entertainment Merchants Ass'n, 564 U.S. 786 (2011).

Buđanovac, N. (1999). *Djeca u sektama: Priručnik za roditelje*. Centar za krizna stanja i prevenciju suicida KBC Rebro.

Chevalier, L. (1973). *Laboring classes and dangerous classes in Paris during the first half of the nineteenth century*. Princeton University Press.

Christie, N. (1986). Suitable enemies. U H. Bianchi i R. van Swaaningen (ur.), *Abolitionism: Towards a non-repressive approach to crime* (str. 42–45). Free University Press.

Cohen, S. (2011). *Folk devils and moral panics* (3. izd.). Routledge. (Izvorno djelo objavljeno 1972.)

Critcher, C. (2006). *Moral panics and the media*. Open University Press.

Dineen, T. (1996). *Manufacturing victims: What the psychology industry is doing to people*. Robert Davies Publishing.

European Centre for the Monitoring of Drugs and Drug Addiction (EMCDDA). (2024). *European drug report 2024: Trends and developments*. Publications Office of the European Union.

European Western Balkans. (2020., 11. ožujka). *EU institutions deny fake news about security threat from migrants in Bosnia and Herzegovina*.

<https://europeanwesternbalkans.com/2020/03/11/eu-institutions-deny-fake-news-about-security-threat-from-migrants-in-bosnia-and-herzegovina/>

Fassin, É. (2022). *Le grand remplacement en cours? Paniques morales et politiques du déni*. Textuel.

Ferguson, C. J. (2008). The school shooting as a moral panic: An analysis of the aftermath. *Journal of School Violence*, 7(3), 86-102.

Franks, M. (2011). Witch-hunts and word-games: The media and the case of Sally Clark. *The British Journal of Criminology*, 51(6), 1030-1046.

Garland, D. (2008). On the concept of moral panic. *Crime, Media, Culture*, 4(1), 9-30.

Gautier, C. (2017). Les Apaches à Paris (1900-1914), une panique morale? *Criminocorpus*. <https://journals.openedition.org/criminocorpus/3474>

Goode, E., i Ben-Yehuda, N. (1994). *Moral panics: The social construction of deviance*. Blackwell.

Grakalić, M., Klancir, Đ., Perić, B., i Strigo, T. (1988., 25. veljače). DARK - ili omladina u tami. *Oko*.

Hall, S., Critcher, C., Jefferson, T., Clarke, J., i Roberts, B. (1978). *Policing the crisis: Mugging, the state and law and order*. Macmillan.

Hall, K. (2021., 30. srpnja). 'Cancel culture' is a moral panic. The Conversation. <https://theconversation.com/cancel-culture-is-a-moral-panic-164871>

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. (n.d.). *Moralna panika*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Preuzeto 24. lipnja 2025. s <https://www.enciklopedija.hr/clanak/moralna-panika>

Hrvatski zavod za javno zdravstvo (HZJZ). (2024). *Izvješće o osobama liječenim zbog zlouporabe psihoaktivnih droga u Hrvatskoj u 2023. godini*. HZJZ.

Jenkins, P. (2009). *Moral panic: Changing concepts of the child molester in modern America*. Yale University Press.

KhosraviNik, M. (2010). The representation of refugees, asylum seekers and immigrants in British newspapers. *Journal of Language and Politics*, 9(1), 1-28.

Lanning, K. V. (1992). *Investigator's guide to allegations of "ritual" child abuse*. Federal Bureau of Investigation.

Leveritt, M. (2002). *Devil's knot: The true story of the West Memphis Three*. Atria Books.

Marković, D. (2025., 15. ožujka). Uhićen poljski državljani, u stanu u Makarskoj proizvodio metamfetamin. *Slobodna Dalmacija*.

Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske (MUP). (2024). *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2023. godini*. MUP.

Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske (MUP). (2025a, 15. ožujka). *Policijski službenici PU splitsko-dalmatinske dovršili kriminalističko istraživanje nad poljskim državljaninom*. [Priopćenje za medije].

Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske (MUP). (2025b, 2. travnja). *Uhićena još dvojica zbog preprodaje metamfetamina na makarskom području*. [Priopćenje za medije].

Nyberg, A. K. (1998). *Seal of approval: The history of the Comics Code*. University Press of Mississippi.

Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. Penguin UK.

Patry, W. (2009). *Moral panics and the copyright wars*. Oxford University Press.

Perasović, B. (2001). *Urbana plemena: Sociologija subkultura u Hrvatskoj*. Hrvatska sveučilišna naklada.

Pilditch, T. D., Farmer, H., i Frings, D. (2021). Bad vibrations: The role of social media in the amplification of moral panics. *Computers in Human Behavior*, 122, 106863.

Pilditch, T. D., Farmer, H., i Frings, D. (2022). Going viral: The roles of social network and media structure in the amplification of moral panics. *Journal of Artificial Societies and Social Simulation*, 25(2), 1.

Rebmann, K. (1991). *Die Swing-Jugend: Eine Subkultur unter dem Hakenkreuz*. Psychosozial-Verlag.

Redhead, S. (1993). *Rave off: Politics and deviance in contemporary youth culture*. Avebury.

Rohloff, A. (2011). German moral panics: "Killer games," right-wing extremism, and the case of the "unwilling" integrationists. U D. L. Altheide (ur.), *The routledge handbook of science and technology studies* (str. 543-560). Routledge.

Rose, T. (1994). *Black noise: Rap music and black culture in contemporary America*. Wesleyan University Press.

Schubert, F., i deJong, J. (2021). Young people as the folk devils of the COVID-19 pandemic in Germany: A critical discourse analysis. *Young*, 29(4), 384-401.

Sternheimer, K. (2003). *It's not the media: The truth about pop culture's influence on children*. Westview Press.

Thompson, K. (2003). *Moralna panika* (J. Đorđević, Prev.). Clio. (Izvorno djelo objavljeno 1998.)

Tilley, C. L. (2012). Seducing the innocent: Fredric Wertham and the falsifications that helped condemn comics. *Information & Culture*, 47(4), 383-413.

van der Valk, I. (2014). *The Netherlands*. U M. Wodak, M. KhosraviNik, i B. Mral (ur.), *Right-wing populism in Europe: Politics and discourse* (str. 135-150). Bloomsbury.

Victor, J. S. (1993). *Satanic panic: The creation of a contemporary legend*. Open Court.

Walser, R. (1993). *Running with the Devil: Power, gender, and madness in heavy metal music*. Wesleyan University Press.

Wertham, F. (1954). *Seduction of the innocent*. Rinehart & Company.

Živković, P. (2024., 28. studenog). Hrvatska narko-prijestolnica postala je carstvo metha, stručnjaci u očaju: 'Najgore tek slijedi!'. *Jutarnji list*.

Zuckerberg, M. (2021, October 28). *Founder's Letter, 2021*. Meta.
<https://about.fb.com/news/2021/10/founders-letter-2021/>